

Το σημερινό Αφγανιστάν στην επικαιρότητα, ευκαιρία να μας θυμίσει τα Ελληνο-Βακτριανά βασίλεια των Διαδόχων του Μ. Αλεξάνδρου, που άνθισαν εκεί στην ελληνιστική εποχή..

Δρ Ποτίτσα Γρηγοράκου

Ερευνήτρια της Ιστορίας του Ελληνιστικού πολιτισμού της Ανατολής.

Λαϊκό Πανεπιστήμιο Αθηνών-ΕτΦτΛ

Αγαπητοί φίλοι,

με αφορμή τα πρόσφατα γεγονότα στο Αφγανιστάν, δημοσιεύτηκε στην Καθημερινή (29-8-21) συνέντευξη ενός ξένου συγγραφέα κ. Πρέσφιλντ, σχετικά με το Αφγανιστάν. Κάνει μία αναφορά στον Μ. Αλέξανδρο ως “ο ξανθός από την Δύση”, ένας ξένος, “περαστικός” από εκεί, δηλ. που δεν στέριωσε, όπως πολλοί άλλοι. Αυτό όμως δεν ισχύει για τον Αλέξανδρο!

Ίσως είναι λοιπόν μία ευκαιρία να θυμηθούμε κάποια στοιχεία από την αληθινή Ιστορία μας στην Ανατολή, ιδιαίτερα στην Κ. Ασία, με πυρήνα το Αφγανιστάν, την αρχαία Βακτριανή.. Μία συνοπτική ανασκόπηση της σημαντικής αυτής σελίδας της Ιστορίας μας, κατά την ελληνιστική εποχή, θα βοηθούσε να την θυμηθούμε, το αξίζει!!

Τον τεράστιο χώρο της αυτοκρατορίας του Μ. Αλεξάνδρου από την Μεσόγειο έως την Κ. Ασία, κληρονόμησαν οι Διάδοχοί του δημιουργώντας (περί το 300 π.Χ.) τα Ελληνιστικά βασίλεια Μ. Ανατολής και αργότερα της Κ. Ασίας, που κράτησαν 3 αιώνες. Άφησαν όμως έντονα ελληνικά πολιτιστικά στοιχεία στην Ανατολή για πολλούς αιώνες μετά.. Με τις 70 Αλεξάνδρειες, κατά τον Πλούταρχο, και τις πολλές ελληνικές πόλεις που δημιουργήθηκαν από τους Διαδόχους, διάσπαρτες στην Ασία, δημιουργήθηκαν μεγάλοι οδικοί άξονες που διέσχίζαν την Ασία και μεγάλες διεθνείς εμπορικές και πολιτιστικές ανταλλαγές από την Ανατολή έως την Δύση. Τα ελληνικά νομίσματα απέκτησαν διεθνή χρήση (όπως το δολάριο σήμερα), η ελληνική γλώσσα έγινε lingua franca (όπως τα Αγγλικά σήμερα), και κατέστη έτσι γλώσσα οικουμενική και διάυλος του ελληνικού πολιτισμού στους λαούς της Ασίας. Αργότερα έγινε ο γνωστός δρόμος του Μεταξιού που έφτανε έως την Δ. Κίνα. Βρέθηκαν πρόσφατα ελληνικοί θύλακες (πόλη Νίγια, Κινεζο-ιαπωνικές ανασκαφές).

Είναι κρίμα που τα ΜΜΕ αποσιωπούν το τεράστιο πολιτιστικό έργο του Αλεξάνδρου και των Μακεδόνων στην Ασία, με την πολιτισμική κοσμογονία που επιτελέστηκε . Δηλαδή την διάδοση και οικουμενικότητα του ελληνικού πολιτισμού που επετεύχθη από τα Ελληνιστικά βασίλεια στην Μ. Ανατολή (Πτολεμαϊκό, Σελευκιδικό), στην Κ. Ασία (Ελληνο-Βακτριανό και Ινδο-Ελληνικό), τις πολλές ελληνικές πόλεις και την έντονη ελληνική επιρροή στις τέχνες και πολιτισμούς της Ανατολής. Επιρροές που συνέχισαν να ανθούν αιώνες ακόμα μετά την αποχώρηση των Ελλήνων, άρα χωρίς καμία επιβολή. Παράδειγμα η τέχνη των Κουσάνων που κατέλαβαν τα Ελληνο-Βακτριανά βασίλεια της Κ. Ασίας και υιοθέτησαν στοιχεία του ελληνικού πολιτισμού, ελληνικό Αλφάβητο, ελληνική τέχνη και Μυθολογία, όπως αποδεικνύουν τα “Χρυσά κτερίσματα του Τίλια Τεπέ” (Σοβιετική ανασκαφή Β. Σαριγιαννίδης), ορισμένα με έντονη ελληνική επιρροή. Ο Μ. Ανδρόνικος είχε ζητήσει να εκτεθούν στην Ελλάδα, να τα γνωρίσει ο λαός μας..

Η τέχνη αυτή οδήγησε στην φημισμένη τέχνη Γανδάρα, που οι Γάλλοι ειδικοί αποκαλούν “ελληνο-βουδιστική”, λόγω της μεγάλης ελληνικής επιρροής, 2ος αι.π.Χ.-- 6ος αι. μ.Χ., (Γαλλικές ανασκαφές, **D. Sshlumberger, J. Hakin, Z.Tarzi, Μουσείο Guimet, Paris**). Τελευταίοι χρονικά οι Βούδες της Μπάμυαν, στο Αφγανιστάν, που ανατινάχτηκαν από τους Ταλιμπάν το 2001 και συγκλόνισαν τότε τον κόσμο, διεθνώς.

Ορισμένα δημοσιεύματα τελευταίως, φαίνεται να παρουσιάζουν στοιχεία κάποιας πολιτικής φιλοσοφίας, ενώ θα ήταν προσφορότερη η αναφορά σε κείμενα Γάλλων ή Ιταλών Αρχαιολόγων, που ανασκάφτουν στην Ανατολή από το 1922 και έχουν τεράστια πείρα, σημαντικά αρχαιολογικά ευρήματα και έγκυρα πορίσματα για την εξελληνίση της Ανατολής, με υιοθεσία των ίδιων των κατοίκων. Όπως το βιβλίο των ξένων Αρχαιολόγων “Arts et civilisations de l’Orient hellénisé” δηλ. “Τέχνες και πολιτισμοί στην εξελληνισμένη Ανατολή” , Εκδ. Picard, Paris 2016. Επιμέλεια καθ. P. Leriche; Διευθυντής Γαλλικών ανασκαφών στην Συρία και Ουζμπεκιστάν. Γράφει: “Ο ελληνικός πολιτισμός διαδόθηκε στην Ανατολή με την ίδια την δύναμή του”. Επίσης το βιβλίο “L’Hellénisme” “Ο Ελληνισμός” Ed. Edisud 2003, Καθ. Giorgio Guillini, Διευθυντής Ιταλικών ανασκαφών στην Μεσοποταμία, Σελεύκεια στον Τίγρη, κλπ.. Γράφει: “Ο ελληνικός πολιτισμός διαδόθηκε στην Ανατολή ως η φωτιά σε δάσος” Επίσης “Aï Khanoum en Afghanistan” , Ed. Boccard 2001, Καθ. Paul

Bernard, Διευθυντής των Γαλλικών Ανασκαφών στο Αφγανιστάν. Συνοψίζει: **“Στην ελληνική πόλη Αϊ Χανούμ στο Αφγανιστάν, τα Δελφικά παραγγέλματα στο Ηρώον της πόλης, το Γυμνάσιο αφιερωμένο στον Ηρακλή, η βασιλική βιβλιοθήκη με κείμενα του Αριστοτέλη, κλπ. αποδεικνύουν ότι οι κάτοικοι, Έλληνες και γηγενείς, ζούσαν με τις ελληνικές φιλοσοφικές αξίες και τον ελληνικό τρόπο ζωής”**. Πολλοί ντόπιοι υιοθετούσαν ελληνικά ονόματα, στοιχεία του ελληνικού πολιτισμού και τον ελληνικό τρόπο ζωής, αυτό που οι ξένοι αρχαιολόγοι αποκαλούν “εξελληνιση”.

Η Αϊ Χανούμ, ίσως η Αλεξάνδρεια του Ώξου, η Χεράτ και η Κανταχάρ, που αναφέρονται καθημερινά τις τελευταίες ημέρες στις ειδήσεις, είναι η Αλεξάνδρεια της Αρίας και της Αραχωσίας. Πιο ψηλά στο Τατζικιστάν είναι η Αλεξάνδρεια η Εσχάτη και στο κέντρο η περίφημη Αλεξάνδρεια του Καυκάσου, πρωτεύουσα ένα διάστημα του Ινδο-ελληνικού βασιλείου, και αυτή γαλλική ανακάλυψη με εντυπωσιακά ευρήματα, που έκανε όλους τους Αρχαιολόγους της Δύσης να ονειρεύονται να την ανασκάψουν κάποτε !!.

Κι άλλες γνωστές Αλεξάνδρειες περιμένουν εκεί θαμμένες την αρχαιολογική σκαπάνη να τις αναστήσει, όταν επανέλθει η ειρήνη.

Η μεγαλειώδης Αϊ Χανούμ, ίσως η Αλεξάνδρεια του Ώξου, μόνη ελληνιστική πόλη που ανασκάφτηκε ως είχε, χωρίς μεταγενέστερες επιστρώσεις, δίνει αληθινή εικόνα των ελληνιστικών πόλεων, με τους ελληνικούς θεσμούς, το μεγάλο θέατρο, Αγορά, Ακρόπολη, ναούς, Βιβλιοθήκη, τα αγάλματα Ελλήνων θεών που κοσμούσαν την πόλη, κλπ. Αποδεικνύει το μεγαλείο των ελληνικών πόλεων που γοήτευε τους γηγενείς και δικαιολογεί την επιρροή του ελληνικού πολιτισμού στους λαούς της Ασίας. Ο ελληνικός πολιτισμός και η ελληνική γλώσσα ποτέ δεν επεβλήθησαν, οι λαοί διατηρούσαν τον δικό τους και υιοθετούσαν τον ελληνικό, όσο αυτό τους γοήτευε ή τους εξυπηρετούσε κοινωνικά (ελίτ των πόλεων) ή εμπορικά, στις διεθνείς συναλλαγές .

Είναι αξιοσημείωτο επίσης ότι οι λαοί της Ασίας εκτιμούσαν τον Αλέξανδρο και τον ελληνικό πολιτισμό, διότι από υπηκόους απολυταρχικών βασιλέων τους έκανε πολίτες ελληνικών πόλεων με ελληνικούς θεσμούς και Ισονομία πολιτών.

Ο Ακαδημαϊκός και Καθ. Ed. Rtveladze, σημαντικός Ελληνιστής και Διευθυντής ανασκαφών του Ουζμπεκιστάν, γράφει: “Ο ελληνικός ανθρωποκεντρικός πολιτισμός αναπτύχθηκε στο Ουζμπεκιστάν για πολλούς αιώνες, άφησε βαθειά ίχνη στην υλική, πνευματική και καλλιτεχνική ζωή της Κ. Ασίας και συνέχισε να υφίσταται πολύ μετά την πτώση της πολιτικής εξουσίας

των Ελλήνων." Greece-Ouzbekistan, Common Cultural Traditions, Taskend, 2001."Στο Ουζμπεκιστάν ήταν έθιμο οικογενειακό να φέρει ο πρωτότοκος το όνομα Αλέξανδρος".

Η μεγάλη γέφυρα στον δρόμο Τασκένδης-Σαμαρκάνδης φέρει ακόμα το όνομα Ισκάντερ (Αλέξανδρος).

Αριστουργηματικά Νομίσματα των Ελλήνων βασιλέων (Ευκρατίδης, Μένανδρος ο Δίκαιος που αναφέρεται στις Ιερές Ινδικές Γραφές, κλπ.), με τους Έλληνες θεούς στον οπισθότυπο (**θησαυροί της Βακτριανής, Μιρ Ζακά, Μελέτες καθ. Ο. Boparachchi**), και τα αγάλματα των Ελλήνων θεών που κοσμούσαν τις πόλεις στα ελληνικά βασίλεια της Κ. Ασίας, αντιγράφονται, εμπνέουν ή επηρεάζουν τις τοπικές κοινωνίες και τέχνες, αιώνες μετά την αποχώρηση των Ελλήνων.

Σήμερα όλοι ανησυχούμε για την τύχη των έργων τέχνης, που υπήρχαν ακόμα στο Μουσείο της Καμπούλ, τα χρυσά κτερίσματα του Τίλια Τεπέ, οι ελληνόμορφοι Βούδες, τα ελληνικά ευρήματα από την Αϊ Χανούμ (αγάλματα, πάπυροι, επιγραφές) (**ο αρχαιολογικός χώρος είχε ήδη καταστραφεί από τον προηγούμενο πόλεμο**), ελπίζοντας να μην καταστραφούν σήμερα ολοσχερώς, όπως στην Συρία.

Τα σημαντικά για την Ελλάδα αρχαιολογικά ευρήματα όλων των ξένων ανασκαφών στις ελληνικές πόλεις της Ασίας έγιναν αντικείμενα πολλών μεγάλων Εκθέσεων σε πρωτεύουσες ανά τον κόσμο, με έντονο το ενδιαφέρον των επισκεπτών, όχι όμως στην Ελλάδα!. Το μάθημα "Ελληνισμός της Ανατολής" διδάσκεται σε ξένα Πανεπιστήμια, όχι όμως στην Ελλάδα!.

Η Μ. Αικατερίνη παρήγγειλε βιβλίο για την εκπαίδευση των Ρώσων πριγκίπων, με το όνομα "Παιδεία" (**Μουσείο Hermitage**), με θέματα την Φιλοσοφία του Αριστοτέλη και την ζωή του Μ. Αλεξάνδρου, που θεωρείτο από όλους τους βασιλείς ως ο ιδανικός Ηγεμών, άξιος Στρατηλάτης και συνετός βασιλιάς.. Πολλοί βασιλείς και ευγενείς φέρουν το όνομα Αξέξανδρος, πίνακες και ταπισερί με εικόνες από την ζωή του Αλεξάνδρου κοσμούν όλα τα παλάτια της Δύσης.

Το Αφγανιστάν τύπωσε παλαιότερα το γνωστό σε όλους μας νόμισμα με τον θυρεό του Βασιλιά Ευκρατίδη (**ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΕΓΑΛΟΥ ΕΥΚΡΑΤΙΔΟΥ**), θυρεό που έγινε logo της Τραπέζης του Αφγανιστάν. Η Συρία τύπωσε επίσης, παλαιότερα, νόμισμα με την Αθηνά Κυρρήστη (**Κύρρος, ελληνική πόλη στη Συρία**). Και οι δύο λαοί αποτίουν έτσι φόρο τιμής στον ελληνικό πολιτισμό που εμπλούτισε κάποτε τον δικό τους.

Η Ιρανική ποίηση του Μεσαίωνα αποδεικνύει και η οικουμένη ολόκληρη αναγνωρίζει, ότι ο Αλέξανδρος είναι ο μόνος στρατηλάτης που υιοθετήθηκε από τους λαούς στους οποίους βασίλευσε και οι οποίοι τον οικειοποιήθηκαν. Οι Ιρανοί ποιητές Νιζαμί και Φερτνουσί (12ος -13ος αιών) στα επικά τους ποιήματα (ΣαχΝαμέ, ΙσκαντάρΝαμέ) οικειοποιούνται τον Αλέξανδρο και τον νομιμοποιούν ως Αυτοκράτορα της χώρας. Το ίδιο κάνει ο Ψευδοκαλλισθένης στην Αίγυπτο με την “Φυλλάδα του Αλεξάνδρου”. Το βιβλίο αυτό, που ηρωοποιεί τον Αλέξανδρο, μεταφράστηκε σε πάμπολλες γλώσσες, διαβάστηκε περισσότερο από όλα τα άλλα βιβλία για πολλούς αιώνες σε Ανατολή και Δύση και ενέπνευσε θρύλους πολλών λαών της Ανατολής, που λάτρευαν (τουλάχιστον οι παλαιότεροι) ή αναφέρονται με θαυμασμό στον Αλέξανδρο ακόμα σήμερα. Υπάρχει κενοτάφιο στο Παμίρ αλλά και στην Ινδονησία, όπου δεν πήγε ποτέ. Πήγαν όμως οι θρύλοι, με Άραβες που δημιούργησαν βασίλειο στη Σουμάτρα, παίρνοντας το όνομα Ισκάντερ (Αλέξανδρος) για να θεοποιηθούν και να εδραιωθούν στον θρόνο τους (**Γαλλική Εθνολογική Αποστολή, H. Chamber-Loire**). Στην Ανατολή λατρεύεται ακόμα ως “ο δικέρατος”, “βασιλιάς Ανατολής και Δύσης”, στους θρύλους πολλών λαών και στο Κοράνι αναφέρεται ως προφήτης δικαιοσύνης (σουράτ 18). Στο Αφγανιστάν οι Παστούν, η πολυπληθέστερη φυλή, αυτοπροσδιορίζονται ως απόγονοι του Αλεξάνδρου και χορεύουν ακόμα σήμερα τον παραδοσιακό τους χορό, είδος Πυρρίχιου, με το όνομα Ατήνη (Αθηνά).

Ο Μάρκο Πόλο γράφει στο βιβλίο του ότι “στο Αφγανιστάν, την χώρα με τις χίλιες πόλεις, όλοι οι βασιλείς θεωρούνται απόγονοι του Μ. Αλεξάνδρου”. Οι λαοί Χούντζα και Καλάς επαίρονται ακόμα ότι είναι απόγονοι των Μακεδόνων και διατηρούν ελληνικά στοιχεία θρησκείας και παραδόσεων . Στις χώρες του Αφγανιστάν και Πακιστάν οι άνδρες φορούν ακόμα ένα ιδιαίτερο στρογγυλό καπέλο που είναι η αρχαία μακεδονική καυσία. Οι βουδιστικοί ναοί στην Κ. Ασία και Ινδία είναι γεμάτοι με ανάγλυφες Διονυσιακές σκηνές, όπου ο Ηρακλής και ο Διόνυσος πρωτοστατούν συχνά. Ο σύντροφος του Βούδα, ο Βαζραπάνι, παρουσιάζεται παντού δίπλα του, με χαρακτηριστικά Ηρακλέους και ο Αλέξανδρος εμφανίζεται επίσης στα ανάγλυφα αυτά. Και να μην ξεχνάμε το σημαντικότερο, ότι ο Βούδας έχει ανθρώπινη μορφή, στην αρχή μάλιστα είχε “απολλώνιο” πρόσωπο, φορά χιτώνα και ιμάτιο με ανάλαφρες πτυχές, χάρη στην Ελληνική επιρροή στην τέχνη της Γανδάρα (όρια Αφγανιστάν και Πακιστάν).

Στην Ανατολή λοιπόν, εμφανώς “παντρεύτηκαν” δυό κόσμοι και δυό πολιτισμοί, με όσμωση και παραγωγικό αλληλο-εμπλουτισμό. Η Ελλάδα “φίλησε” την Ανατολή και μοιράστηκε μαζί της έναν ευγενή πολιτισμό.

Ο Αλέξανδρος και οι Μακεδόνες άφησαν εκεί έντονα τα χνάρια του ελληνικού πολιτισμού, που ορισμένα τιμά η UNESCO.. Στην Μ. Ανατολή διατηρήθηκαν για πολλούς αιώνες, έως τις πρόσφατες γνωστές μας καταστροφές. Στην Κ. Ασία και στο Αφγανιστάν ιδιαίτερα, κάποιες μνήμες διατηρούνται ακόμη, για πόσο ακόμη δεν ξέρουμε.

Αξίζει όμως να το θυμόμαστε, να το κρατήσουμε στην ιστορική μας μνήμη για τις επόμενες γενιές και να το προβάλλουμε...

Ο Αλέξανδρος, συνδεδεμένος με τον ελληνικό πολιτισμό, δεν ήταν ένας “περαστικός” στην Ασία!.

=====